

Karel Krška

Státní žakovský domov v Mikulově v letech 1953–1956

Mé vzpomínky na pobyt v žakovském internátu při mikulovském gymnáziu v letech 1953–1956 jsou sice hodně osobní, avšak svědčí o době a prostředí, v nichž uběhl významný kus života nejen mého, nýbrž mnoha mých spolužáků. Někteří, stejně jako já, si mikulovskou školu nevybrali dobrovolně, a přesto v ní byli rádi a dosud na ni v dobrém vzpomínají. To platí i o školním internátu, jehož výchovný cíl se naštěstí minul účinkem.

Do Mikulova na střední školu jsem chodil přesto, že v mém rodišti a bydlišti, Brně, působilo osm gymnázií (jedenáctiletých středních škol). Každé pondělí brzy ráno jsem kolem dvou z nich, na ulicích Táborské a Křenové, jezdil z domu tramvají na nádraží, odkud jsem pokračoval autobusem 50 kilometrů jižním směrem. Když jsem po maturitě v různých obdobích uváděl v osobních dotaznících a životopisech, že jsem studoval v Mikulově, a přitom bydlel v Brně, vzbuzoval jsem nežádoucí pozornost jak některých učitelů na vysoké škole, tak kádrováků a nadřízených v zaměstnání. Zdánlivý nesoulad si vykládali různě. Pro mne bylo nejpříjemnější „vysvětlení“, že jsem šel studovat do pohraničí proto, že tam to šlo snadněji. Skutečné důvody však, jak uvedu dále, byly jiné.

Dnešním studentům by se můj krátký životní příběh bez popisu širších souvislostí mohl zdát nepravděpodobný a vymyšlený. Těžko by totiž mohli uvěřit tomu, že kdysi o osudech školáků rozhodovali lidé, kteří si присvojili právo měnit jejich životní plány pomocí posudků, jež sepisovali na základě pochybných a podivných kritérií. Mne však, jelikož jsem v té době žil, více než politické praktiky udivují sociální a materiální podmínky života v mém přechodném mikulovském domově. Nejprve však vylíčím celkové poměry, které tehdy panovaly, a okolnosti, které mne do Mikulova přivedly.

Padesátá léta a jedenáctiletá střední škola

Pojmem „padesátá léta“ se v naší historii vyjadřuje tuhost totality, pramenící ze špatné politické situace ve světě a z upevňování komunistické moci uvnitř našeho státu. Mezinárodní napětí nepolevovalo, ani když se v Koreji po třech letech války schylovalo k příměří (1953). Během jednoho měsíce, března 1953, stihli zemřít Josif Visarionovič Stalin i Klement Gottwald a za nového československého prezidenta Antonína Zápotockého se v květnu téhož roku uskutečnila měnová reforma, která připravila lidi o jejich úspory. Ministerským předsedou se stal Viliam Široký a prvním tajemníkem ÚV KSČ Antonín Novotný. Bylo to období vykonstruovaných obvinění a politických procesů, rozvíjení koncepce nepřetržitého zostřování třídního boje a vyhledávání nepřátel lidu a škůdců režimu. Protistátní spiklenecké centrum v čele s Rudolfem Slánským sice bylo fyzicky zlikvidováno již v listopadu 1952, avšak na Gustáva Husáka doživotní trest teprve čekal; byl mu vyměřen v roce 1954. Konal se I. celostátní sjezd JZD a další združstevňování vyžadovalo aktivní a ofenzivní boj komunistické strany. Úkoly prvního pětiletého plánu byly údajně plněny a překračovány, avšak bylo málo uhlí, masa i tabulového skla (vše souvisí s Mikulovem).

V dubnu 1953 byl schválen zákon o školské soustavě, který položil základ jednotné socialistické školy. Podle něho se zkracovala povinná školní docházka z devíti na osm roků, a tím v červnu ze středních škol, jak se tehdy nazývaly bývalé měšťanky, současně vycházely dva ročníky, 3. a 4. třídy, v dnešním označení 8. a 9. třídy základní školy (pro přehlednost v dalším textu používám současné číslování ročníků). Zároveň také maturovaly dva ročníky gymnázií, protože o jeden rok bylo rovněž zkráceno studium na gymnáziích. Splynutím základních škol a gymnázií vznikly jedenáctileté střední školy, které ukryly pod jednu střechu prvňáčky i abiturienty. Jedenáctiletá střední škola se měla podle vzoru sovětské desítiletky v blízké perspektivě stát povinnou pro všechny žáky.

Jedenáctiletka, resp. její nejvyšší ročníky – tedy IX.–XI. třída, označované tehdy jako druhý stupeň – byla zmraženou podobou zrušeného gymnázia, a to nejen proto, že někteří žáci v čase maturity, nazývané také zkouškou dospělosti, nedosáhli ani 17 let věku. Do tří ročníků středoškolského studia nebylo možno nahustit původní gymnaziální učivo. Z toho důvodu byly některé předměty zcela vypuštěny, např. latinský jazyk, občanská, výtvarná a hudební výchova, deskriptivní geometrie a mineralogie a geologie, jiné byly zkráceny. Předmět mineralogie a geologie v historii naší střední školy vypadl z osnov podruhé. Poprvé se tak stalo za protektorátu Čechy a Morava, kdy byl nahrazen naukou o rasách (Rassenkunde). Na základní škole se mineralogie a geologie vyučovala v 9. třídě, takže žáci, kteří ukončili školu 8. třídou, se na jedenáctiletce setkali s geologickým učivem už jen v zeměpise v IX. třídě, a to v minimálním rozsahu.

V české literatuře se z časových a současně politických důvodů neprobíralo mnoho spisovatelů a světová literatura se neučila v žádném předmětu. Z cizích jazyků byla v rozvrhu dostatečně zastoupena jen ruština, v níž se podrobně probírala také ruská a sovětská literatura, ovšem druhý povinný jazyk měl ve všech třídách jen po dvou hodinách a studenti si jej nemohli zvolit za maturitní předmět. Třídý se v hodinách jazyků nedělily. Právě kvůli školské reformě z roku 1953 dnešní šedesátníci neovládají žádný západní jazyk.

Specifikem Mikulova bylo, že od školního roku 1953/54 byla jediným povinným západním jazykem němčina, údajně pro blízkost Rakouska s německy hovořícím obyvatelstvem. Ještě rok předtím si žáci mohli vybrat mezi němčinou a francouzštinou, o angličtině nebylo ani řeči. Nepovinný latinský jazyk jsme měli jen v IX. třídě (PhDr. Jarmila Svobodová-Marková), v pololetí však bylo jeho další vyučování zastaveno, protože latina neodpovídala duchu nové střední školy.

Naopak povinným předmětem na jedenáctiletce ve všech třech ročnících byla předvojenská výchova (i pro dívky), v níž jsme zažili hodně legrace. Ve všech ročnících měla jednohodinový rozsah týdně stejně jako rýsování, v X. třídě psychologie a v XI. třídě logika a astronomie, od níž se očekávala výchova k tzv. vědeckému světovému názoru.

Náhla přeměna gymnázia v jedenáctiletku přinesla přehmaty přechodného období, které byly snad nejzřetelnější v biologii. V IX. třídě jsme znovu probírali nauku o člověku, kterou jsme měli rok předtím na základní škole v 8. třídě, v X. třídě se učil jen darwinismus pro potřeby socialistické zemědělské velkovýroby a v XI. třídě biologie nebyla. To znamená, že během tří roků střední školy jsme se nikdy neučili ani botaniku, ani zoologii. V matematice se končilo u limity, integrální počet jedenáctiletka už nestihla atd.

Přes všechny výhrady ke zkrácenému středoškolskému studiu se domnívám, že jedenáctiletka v Mikulově, alespoň v prvních letech své existence, měla všeobecně slušnou úroveň, kterou si uchovala ze zrušeného gymnázia. Přispěla k tomu skutečnost, že pro nový typ střední školy se zatím nepodařilo vydat nové učebnice, a proto se jeden rok používaly učebnice pro gymnázia. Vyučující se nehodlali přizpůsobovat novým osnovám, a pokud to šlo, nepřístupovali na redukci látky. Např. v IX. třídě od nás vyžadoval profesor Vladimír Brunclík znalost veškerých latinských názvů uvedených v gymnazijní učebnici Biologie člověka, i když to nebylo v požadavcích jedenáctiletky. (Ještě po více než 40 letech se nám vybavují latinské názvy různých svalů nebo kostí a švů tvořících lidskou lebku). V XI. třídě se snažila odstranit mezery v našem matematickém vzdělání prof. Vilma Vitásková (provdaná Loubalová), která zřídila kroužek základů vyšší matematiky, dříve zařazených do osnov gymnázií (derivace, integrály, hyperboly aj.). Kroužek byl určen hlavně studentům, kteří chtěli pokračovat ve studiu na technikách.

Dobrou úroveň mikulovské střední školy dokládají úspěchy jejích abiturientů u přijímacích zkoušek na vysoké školy a značný počet absolventů, kteří získali akademické nebo jiné vyšší vzdělání. Mnozí z nich se uplatnili ve školství a vědě, zdravotnictví, v průmyslové i zemědělské výrobě, a to i v řídících funkcích.

Úroveň školy více než z osnov pramenila ze zánicené a svědomité práce sice nevyváženého, ale vcelku kvalitního pedagogického sboru. Souvisela také s přísností učitelů a výší jejich požadavků. Nepřísluší mi pedagogické výkony svých bývalých učitelů klasifikovat,

pokud však jde o náročnost, nemohu nevzpomenout prof. Jaroslava Komárka (Marka), který nás učil dějepis, prof. Libuši Štastnou (matematika, ruština), dr. Jarmilu Svobodovou-Markovou (němčina, latina), která vynikala důsledností, s níž nikomu nic neodpustila, dr. Oldřicha Pivničku (fyzika) i impulzivního prof. Vladimíra Brunclíka (biologie, chemie), který uměl během jedné vyučovací hodiny rozdat i 15 pětetek.

Nejprve zamítnuté a pak povolené studium s podmínkou

Patřil jsem k žákům, které rozhodnutí o zkrácení povinné školní docházky zastihlo právě v 8. třídě, a proto byli narychlo připravováni k závěrečným zkouškám. Jelikož jsem měl výborný prospěch a také zájem o studium na střední škole, podal můj otec za mne jako neplnoletého syna žádost o přijetí do gymnázia. Učinil tak s určitými obavami, neboť politicky nebyl organizován, já jsem chodil ve škole do náboženství a nebyl jsem členem Pionýrské organizace. O tom, že jeho obavy byly oprávněné, svědčí vyrozumění tohoto znění:

Ústřední národní výbor
v Brně
Zn IV/1-331-1953/Sedl.

Brno dne 29. 5. 1953.

Dr. Krška Karel, úředník ONV,
Brno-Židenice, Hromádkova 27

Krška Karel, žák III. tř. stř. šk. v Brně-Kamenáčky, přihláška na školu III. st. – zamítnutí.

Okresní komise pro rozmísťování dorostu při ÚNV v Brně nedoporučuje z kádrových důvodů výše uvedeného žáka na školu III. stupně.

Proti tomuto rozhodnutí můžete podati námítky krajské komisi při KNV v Brně.

M. Vašáková, v. r.
referentka

Ústřední národní výbor v Brně
(kulaté razítko)

Ze stejných důvodů z mé třídy nedostalo souhlas ke studiu ještě osm spolužáků. Rozhodnutí komise byl vlastně ortel vynesený nad žákem, neboť mu měl zamezit přístup k jakémukoli dalšímu školnímu vzdělávání; jako školy třetího stupně se totiž označovaly všechny druhy středních škol, tedy jak gymnázia, tak průmyslové a umělecké školy. Kromě doporučení ze základní školy bylo třeba mít kladné politické posudky na oba rodiče z jejich zaměstnání a z místa bydliště. Přijímací zkoušky na střední školy se tehdy nedělaly.

I když pro kádrová hodnocení platily jistě jednotné pokyny, byly uplatňovány rozdílně a často u nich rozhodovaly různé známosti, příbuzenské a další vztahy. Některé místní národní výbory, uliční či místní organizace KSČ v posudcích kladly důraz na třídní původ žáka, členství jeho rodičů v KSČ a jiných masových organizacích, jejich účast a aktivitu na veřejných schůzích, zapojení do brigádnických akcí, sledovaly příbuzné v kapitalistické cizině, účast rodiny na bohoslužbách (tzv. náboženské zatížení) a nezapomněly ani na výzdobu oken bytu při různých svátcích a slavnostech. V jiných obcích se přihlíželo třeba jen k tomu, zda rodiče jsou členy zemědělského družstva, jak plní povinné dodávky státu nebo zda konzumují alkoholické nápoje. Z toho vyplývá, že rozmísťovací komise, doporučující nebo zamítající žádosti o studium, rozhodovaly podle toho, co v posudcích bylo uvedeno či zamlčeno. Přímou v Mikulově dostal doporučení ke studiu na gymnáziu můj spolužák Cyril Pazderka, pozdější dvojnásobný inženýr, který byl v kostele u sv. Jana Křtitele kostelníkem, což by v brněnských poměrech bylo něco zcela nepředstavitelného. Funkci kostelníka zastával klidně dál i během studia.

Proti rozhodnutí, které neuvádělo konkrétní důvody zamítnutí, se otec v termínu odvolal, i když s velkým sebezapřením. Poukazoval hlavně na chudé domácí prostředí, v němž vyrůstal a studoval, odbojovou činnost za války, poválečné budovatelské úsilí i na nepořádky, které panovaly v Pionýru na mé škole. Odvolání by pravděpodobně nebylo vyhověno, kdyby u krajské komise neintervenoval v můj prospěch kromě jiných ředitel základní školy, který se domníval, že státu vznikne škoda, bude-li nadaným žákům bránit ve studiu. V té době to byl od ředitele-komunisty, který jednal ze svého přesvědčení a ve snaze o nápravu, statečný a ušlechtilý čin.

Třebaže pro mne, na rozdíl od jiných spolužáků, odvolání dopadlo dobře, mohl jsem být přijat pouze na gymnázium, při kterém existoval internát. Ten měl umožnit oddělení od nežádoucího vlivu rodiny a zajistit politickou převýchovu. Studium bylo tedy přímo vázáno na ubytování v příslušném státním žákovském domově, jak se internát oficiálně jmenoval, a tím na omezení styku s rodiči, který se neměl uskutečňovat častěji než jednou za 14 dní. V tehdejších Brněnském kraji byly internáty při gymnáziích v Jevíčku a Mikulově. O jevíčském nevím nic, protože moje přihláška směřovala do Mikulova, v němž ředitel gymnázia Oldřich Kučera, filozof a klasický filolog, žáky s politickým škraloupem ochotně přijímal a byl vůči nim tolerantní a spravedlivý. Určitě si byl také vědom toho, že tito žáci budou zvyšovat úroveň školy, protože výborný prospěch na základní škole byl jejich jediným předpokladem pro přijetí. Demokratické smýšlení však projevoval i vůči členům profesorského sboru, kteří nebyli dobře politicky zapsáni nebo byli postiženi např. uvězněním někoho z rodiny.

Oznámení o přijetí do školy a internátu zněla takto:

Gymnasium v Mikulově

Čís. j. 457/53

V Mikulově 14. července 1953.

*Věc: Karel Krška, přijetí do 9. třídy jedenáctileté střední školy v Mikulově
3 příl.*

Soudruh

*Dr. Karel Krška,
úředník ONV,
Brno-Židenice,
Hromádkova ul. č. 27.*

Výnosem Krajského národního výboru v Brně ze dne 8. července 1953, zn. IV/1-331-1953-9, byl Váš syn Karel přijat do naší školy.

Ředitelství zasílá Vám proto přihlášku do internátu a vysvědčení o majetkových poměrech. Vyplněné tiskopisy vraťte ředitelství co nejdříve.

*Oldřich Kučera
ředitel
Gymnasium v Mikulově
(kulaté razítko)*

Státní žákovský domov při jedenáctileté stř. škole v Mikulově.

K č.j. 88/53.

V Mikulově 15. srpna 1953.

Věc: přihláška do státního žákovského domova, oznámení o přijetí.

JUDr. Karel Krška

Krajský národní výbor, IV. ref. v Brně nám oznámil, že Váš syn /dcera/ Karel, který byl přijat do 9. tř. jedenáctileté stř. šk. v Mikulově, je přijat rozhodnutím dislokační komise

ze dne 25. července do státního žákovského domova v Mikulově, nám. Komenského č. 6 /budova gymnasia I. poschodí/.

Nástup do domova dne 31. srpna odpoledne do 18 hod. Žáci budou stravováni /snídaně, oběd, svačina, večeře/ ve školní jídelně od 1. září t.r. Je proto nutné, aby si žáci vzali večeři na 31. srpna s sebou.

Ředitelství domova Vás upozorňuje, že přijetím do domova se Váš syn /dcera/ zavazuje k dobrovolnému podřízení řádu pro státní žákovské domovy.

Hlavní body:

- 1/ Dodržovati bezpodmínečně domácí řád,
- 2/ pilně studovati a plniti žákovské povinnosti,
- 3/ hlásiti každou odchylku od svých povinností a práce a každé zanedbání škol. vyučování správě internátu,
- 4/ zúčastniti se všech akcí, které internát určí za povinné,
- 5/ zapojiti se do svazácké činnosti a budovatelské práce,
- 6/ jednati čestně a přímo a působiti v kolektivu tak, aby kázeň kolektivu nebyla nijak svévolným jednáním narušována,
- 7/ bezpodmínečně dodržovati zákaz kouření /do 18 let/,
- 8/ platiti vyměřené ošetrovné měsíčně předem.

Nedodržování a svévolné porušování domácího řádu v případě, že by nepomohlo napomenutí, může mít za následek až vyloučení ze st. žák. domova, což je spojeno i s vyloučením ze školy.

Každý žák s sebou doveze:

- 1/ 3 fotografie,
- 2/ potvrzení obvodního lékaře, že netrpí sám ani jeho okolí nakažlivými chorobami,
- 3/ jste-li nemocensky pojištěni, potvrzenou poukázku k lékaři pro případ onemocnění,
- 4/ ručník, mýdlo atd.,
- 5/ polštář, teplou pokrývku a ložní prádlo: prostěradlo, povlečení na polštář i pokrývku /ložní prádlo se musí vyměňovat 1 x za měsíc/,
- 6/ jídelní příbor /lžíci, vidličku, nůž/ a hrnek na kávu,
- 7/ občanský průkaz,
- 8/ potvrzenou žákovskou průkazku na slevu jízdného.

Ze začátku mohou žáci jezdit každou sobotu domů. Upozorňujeme však, že po plánovaném vybavení domova umývárny smí žáci jezdit domů jen 1x za 14 dní. Návštěvy rodičů budou povoleny rovněž 1x za 14 dní, a to vždy v neděli odpoledne.

Podle Vašich majetkových poměrů jste povinen platiti za syna /dceru/ měsíčně předem ... Kč. Tato částka byla stanovena zálohově podle směrnic vydaných ministerstvem školství a ministerstvem financí v roce 1952. Je možné, že tato částka bude zvýšena.

L. Šťastná
řed. domova

Státní žákovský domov při gymnasiu v Mikulově
(kulaté razítko)

Tak jsem se tedy dostal do města, v němž jsem předtím nikdy nebyl, a ke studiu za podmínek, o kterých jsem neměl tušení. Mikulov, který se stal místem mého nuceného pobytu, byl mou životní výhrou, neboť mi otevřel cestu na vysokou školu a vybavil mne i návyky a dovednostmi, které se mi hodily v dalším životě, a to nejen po dobu základní vojenské služby.

V internátě samozřejmě nebyli ubytováni jen žáci určení k převýchově. Byl zřízen pro žáky ze vzdálenějších obcí, aby nemuseli denně do školy dojíždět. Měli zajištěno stravování

a také nezbytný pedagogický dozor. Šlo o žáky ze spádového území gymnázia, tedy z tehdejšího mikulovského okresu a bližších obcí okresu Židlochovice (zvláště Pohořelicka, které do roku 1949 patřilo k mikulovskému okresu) a dále z okresů Moravský Krumlov a Hustopeče. Někteří rodiče žádali o přijetí svých dětí do internátu také z finančních důvodů. Zejména členové nestabilizovaných zemědělských družstev, kteří měli příjmy tak malé, že nestačily ani na uživení rodiny, by bez internátu nemohli děti nechat studovat. Poplatek za pobyt v internátě, tzv. ošetrovné, byl totiž stanoven velmi nízko: děti ze sociálně slabých rodin v něm byly zaopatřeny zdarma nebo téměř zdarma. Také děti lépe situovaných rodičů, kdyby žily v rodinách, by spotřebovaly víc, než kolik činilo ošetrovné. Přestože uvádět konkrétní částky v korunách nemá velký smysl vzhledem ke zcela jiné hodnotě koruny a jiným cenám tehdy a dnes, dodávám, že původní ošetrovné, stanovené na 200 Kčs měsíčně, mně bylo od školního roku 1954/55 zvýšeno na konečných 325 Kčs (pro porovnání – otcův hrubý měsíční plat činil asi 1100 Kčs). Nejvyšší ošetrovné – 360 Kč, které však platilo jen velmi málo žáků, se již přibližovalo výši skutečných nákladů na stravu.

Stanovení nízkých poplatků souviselo s tím, že od padesátých let byla internátní výchova obecně preferována. Stát měl zájem na tom, aby internáty, které měly přispět k formování nové, socialistické generace, prošlo co nejvíce mladých lidí. To se v největší míře týkalo učňovské mládeže, tehdy nazývané pracovní zálohy, která byla ubytována v dobře vybavených internátech a kromě kapesného dostávala zdarma stravu, oblečení a obutí. Není divu, že hlavně mládež z venkova se v internátech líbilo, protože měla spoustu volna, možnost kulturního a sportovního využití a nemusela přes týden vypomáhat rodičům doma. Vybavením se mikulovský žákovský domov zmíněným internátům nemohl rovnat, studentské domovy nebyly zdaleka tak finančně dotovány jako tovární učiliště.

Při studiu bylo možno pobírat také stipendium, které se jmenovalo státní studijní příspěvek. Pokyny k žádostem o jeho udělení pravily: „Státní studijní příspěvek mohou obdržeti ti žáci, kteří aktivně projevují svoji politickou vyspělost, jejichž výdělkové poměry příspěvek potřebují a kteří vykazují uspokojivé chování, to jest známku ne horší druhého stupně a dobrý prospěch, tj. průměr povinných předmětů ne horší než 2,5.“ Vzhledem k výši příjmu rodičů jsem nesplňoval všechny podmínky pro jeho přiznání, avšak pobíral jsem tzv. výkonnostní, které se řídilo prospěchem, a při prospěchu 1,0 činilo 100 Kčs a při prospěchu do 1,5 činilo 40 Kčs.

Mikulov mých gymnazijních let

Mikulov v padesátých letech byl sídlem pohraničního okresu (slovo „příhraničí“ se tehdy neužívalo), jehož 33 obcí se rozkládalo od nejzápadnější vsi Hrádku až po nejvýchodněji ležící město Valtice. Do okresní metropole, čítající jen 5,5 tisíce obyvatel, denně přijížděly z nedosídlených obcí stovky žáků a studentů i lidí za prací, nákupy a do úřadů; cestovali hlavně vlaky od Znojma a od Břeclavi. Ty od východu, přestože za ostatními dráty v Rakousku byla sovětská okupační zóna, u Sedlece za cinkání zvonců provázeli na stupátkách vagonů vojáci. Lidé v průvodech táhli každý den od nádraží ulicí Vítězného února (dnes Piaristů) vzhůru do centra a odpoledne či večer méně „organizovaně“ opačným směrem. Ostatní přijížděli autobusy, které se pomalu protahovaly úzkou Brněnskou ulicí, tehdy dvojsměrnou, na náměstí Rudé armády a dále na Fučíkovo náměstí, kde zastavovaly před nárožním domem se sgrafitovou výzdobou. Mezi autobusy, z nichž naprostá většina svázela obyvatele okresu, zaujímaly „zvláštní“ postavení autobusy vyjíždějící z Brna, kterým se říkalo „brňáky“. Privázely do Mikulova učitele, úředníky, soudce a také studenty gymnázia, z nichž část by za normálních poměrů chodila do školy v místě svého bydliště nebo v blízkém okolí. Cestování do Mikulova bylo přísně sledováno, bylo vyžadováno mít v občanském průkazu razítko „Vstup do pohraničního pásma povolen“. Občas blízko Dolních Dunajovic vojáci kontrolovali v autobuse všechny cestující, vlaky jezdící přes Sedlec u Mikulova byly kontrolovány pravidelně.

Město se již většinou vzpamatovalo z důsledků války i odsunu německého obyvatelstva a mělo za sebou vlnu přistěhovalců, kteří je brzy po příchodu zase opouštěli. Působilo však rozporuplným dojmem. Některé jeho části vypadaly, jako by jimi fronta přešla teprve nedávno a už se do nich neměl vrátit život. Z jiných koutů se naopak ozýval stavební ruch. Stále zůstávalo mnoho ruin a bylo hodně opuštěných a zchátralých domů, které rozebírali povětšinou cikáni (dnes Romové). Židovské město bylo z velké části zničeno, v rozsáhlém rumišti ještě stála Dolní synagoga. Na Husově ulici v popraskané a podepřené budově někdejší židovské školy zatím sídlilo okresní museum, jehož sbírky opatroval Karl Jüttner, geolog a německý antifašista. Za nějaký čas jsme je pomáhali přestěhovat do nově získaných místností na zámku. Těsně před zánikem byly některé domy v dolní části Fučíkova náměstí a v přilehlých ulicích (blok domů na rohu v místech pozdější polikliniky), z nichž některé spadly samy od sebe, jiným bylo pomozeno. Na rohu náměstí Rudé armády a Pavlovské ulice dožívala prostorná tělocvična, v níž hráli ligu košíkové vojáci (Dukla Mikulov). Do kina se chodilo do prvního poschodí provlhlého domu na Fučíkově náměstí vedle Národního domu a uváděči od nás většinou poctivě vyžadovali občanské průkazy, aby nás mohli pustit na filmy přístupné až od 15 či 18 let. Záviděli jsme našim profesorům, že mohli zhlédnout mládeži nepřístupný francouzský film *Moulin Rouge*, v němž bylo vidět trochu západní zábavy a nahoty v té době u nás nevídané.

Občanské průkazy nám v 15 letech věku vydalo okresní velitelství Veřejné bezpečnosti, které sídlilo v klasicistním jednopatrovém domě na Brněnské ulici. Na koupališti nedaleko nádraží, které snad jako jediné v ČSR mělo bazén dlouhý 50 metrů, se konávaly plavecké přebory republiky. Na jaře 1954 jsme na něm jakési komisi předváděli spartakiádní cvičení, které nás v hodinách tělocviku učil prof. RNDr. František Veverka. Komise konstatovala, že naše cvičení je tak bídné úrovně (a skutečně bylo), že vyloučila naši účast už na okresní spartakiádě v Břeclavi. Nevím, zda to někoho z nás mrzelo.

Ulice Vítězného února zápachem nenechávala nikoho na pochybách, že v ní sídlí Státní statek, jehož jeden dvůr sousedil s budovou gymnázia. Na dvoře byl kouřící hnojník a jímka s řepnými řízky, které se na krmení dobytka dovážely z cukrovaru. V létě se zápach šířil i do chodeb a pokojů internátu. Statku patřilo v ulici více budov, např. velká rohová budova u náměstí Sovětských hrdinů, poblíž které bylo dorostové zdravotní středisko s praktickým a zubním oddělením, jež jsme povinně navštěvovali jednou ročně. Návštěv u lékaře však během roku, hlavně v XI. třídě, bývalo podstatně více, zejména před ruštinou, fyzikou a dějepisem. Praktický lékař, který se nám tehdy jevil jako starší muž, začínal rozhovor s příchozím studentem slovy: „Tak který předmět teď máte mít, ruštinu?“ anebo „Z čeho píšete písemku?“

V zachovalé, poměrně honosné modernější budově na rohu tehdejší ulice gen. Svobody a Vídeňské ulice sídlil okresní národní výbor, jehož někteří zaměstnanci se od školního roku 1954/55 pokoušeli získat maturitu večerním studiem na jedenáctiletce. Za okresním soudem v horní části jediného skutečného mikulovského náměstí byla v provozu šatlava.

Na kapitule u kostela sv. Václava sídlil probošt František Drábek, patřící k tzv. vlasteneckým kněžím, kteří až příliš pochopili nezbytnost spolupráce s ateistickým režimem. Zapamatovatelnou postavou z mikulovských ulic byl chorobou ohnutý kanovník Alfréd Macek, meteorologický pozorovatel v Bulharech a od roku 1954 správce meteorologické stanice v Mikulově u zemědělské školy na Valtické ulici. Sestavoval prý cikánsko-český slovník. V prodejně klenotů a gramodesek (dnes prodejna dětského textilu), poblíž vyústění Kapucínské ulice do náměstí, si nechával hrát Píseň o Golemovi, kterou jsme sedíce na lavičkách pozorně poslouchali z amplionu. Na uvedenou píseň jsme před maturitou složili parodii týkající se internátu, školy a učitelů, a protože se líbila, musel jsem ji se Štěpánem Mátem zpívat během vyučování ve všech třídách jedenáctiletky (gymnázia).

Soudobé výtvarné umění ve městě reprezentoval akademický malíř Rudolf Gajdoš, který při poválečné rekonstrukci a nové výstavbě vnášel do starobylého a před několika málo roky ještě německého Mikulova motivy a lidové prvky z Moravského Slovácka – například na sgrafitech v nové obytné čtvrti, která za nás vyrůstala na křižovatce Nové a Brněnské

Mikulovský zámek v padesátých letech. (foto archiv RMM)

ulice. Jako studenti jsme se divili, že se stavějí nové domy, které architekturou mají vypadat jako staré, když mnohé skutečně staré čeká asanace. To jsme netušili, že mnohem pozdější sídlištní výstavba panelových domů na jihozápadním okraji města se o náznak něčeho historického už ani nepokusí.

Okresní noviny, vycházející v Mikulově pod názvem „Za nový život kolem Palavy“, psaly o brigádnících na státních statcích, vinobraní, o kulacích, údernících v bývalé kufrárně, ale také o obnově pohraničí, zvláště o rekonstrukci městské památkové rezervace v Mikulově. Opravovaly se kanovnické domy v blízkosti ditrichštejské hrobky, bývalé městské lázně na náměstí Rudé armády i vzácné fresky v kostele sv. Jana Křtitele, do něhož se zavádělo elektrické osvětlení. V kapli svaté Anny, v níž se konaly mše svaté jen na počátku každého měsíce, se nadále svítilo svíčkami, což prostředí hrobky dodávalo tajemný a pokorný ráz.

Památková údržba se týkala hlavně barbarsky zničeného zámku, který, jak psaly okresní noviny v roce 1953, byl „zbudován z krve a potu nevolníků, jako výraz moci a pýchy feudálů, kteří v něm z přepychu a nádhery krutě shlíželi na bídu a utrpení poddaných“. V tom roce byl zámek již zastřešen a opět vyrůstala zámecká věž, na níž byla později na dlouhou dobu upevněna pěticípá hvězda. Vzpomínku na rekonstrukci věže mám spojení s němčinářem profesorem Rudolfem Sklenským, který měl přezdívku Mandarín. Při pohledu z okna naší třídy říkával, že zedníci pracují na věži v mrazu a větru, zatímco my nepracujeme ani v teple a sedíme si jako na sousedské besedě. Uznávám, že měl pravdu.

Na zámku z bývalé konírny vybudovaný velký divadelní sál pravidelně hostil krajskou zájezdovou scénu Divadla bratří Mrštíků z Brna, jehož některá představení jsme z vlastního zájmu a za pár korun navštívovali. Někdy nebyť nás, několika studentů jedenáctiletky ze žákovského domova, by se ani nehrálo, protože diváků i s námi bylo méně než deset. Kolik chodilo návštěvníků na představení německého divadla, přijíždějícího občas z Prahy, nevím, ale jistě ne více.

Na zámku už byl v provozu také hotel kategorie C s dvaceti lůžky. Byl to jediný hotel v okresním městě (hotel u nádraží přestal sloužit svému účelu), a přece ubytovací potřeby zcela pokrýval. I z toho je zřejmé, že Mikulov ze své kdysi výhodné polohy při hranici netěžil, ale naopak jí trpěl. Styk se sousedním Rakouskem byl minimální. Ve městě se jen sem tam objevilo auto cizí poznávací značky. Státní silnice I. třídy, vedoucí z Pohorelic do Mikulova, byla na podzim, kdy na ni vyjížděla vozidla z bahnitých polí, tak úzká, že vypadala jako jednosměrná vozovka.

Z blízkosti hranice vyplýval i vojenský charakter města, zaplněného tankisty a pohraničníky. Střídání příslušníků pohraniční stráže na koních a jejich popluchy jsme měli možnost sledovat z oken internátu, jimiž byly v noci vidět vystřelované světlice a slyšet střelbu na hranicích. Protože vojáci lehce navazovali kontakt s dívkami ubytovanými v internátu (omezoval se na debaty a pokřiky mezi 1. poschodím a dvorem), byly později do traktu s okny k vojákům nastěhováni místo děvčat chlapci. Poloha u hranic a přítomnost posádky byly důvodem toho, že se v Mikulově nevypínal pravidelně v určitých dnech v týdnu elektrický proud, jak tomu bylo v jiných městech. Proto jsme se v internátě nemuseli večer při psaní úloh vracet k petrolejkám a svíčkám jako např. v Brně.

Počátky v internátě

Z Brna do Mikulova jsem jel autobusem za doprovodu otce, který po cestě poznal v Rajhradě přistoupivšího učitele Mátlu, bývalého ředitele školy, odvolaného z funkce, protože byl sborním mistrem na kůru tamního kláštera. Také on vyprovázel svého syna, jenž mohl studovat na gymnáziu za stejných podmínek jako já. Mým prvním novým kamarádem se tak stal Štěpán Mátl, pozdější strojní inženýr, na veřejnosti známý jako zpěvák různých brněnských orchestrů, např. orchestru Gustava Broma. Kádrové důvody přivedly do Mikulova ještě mnoho dalších žáků, především z Brna, ale také z Gottwaldova (Zlína), Ivančic, Moravského Krumlova, Bučovic a jiných míst. Byly to většinou děti učitelů, úředníků a lékařů a bývalých živnostníků, některé pocházely i z dělnických rodin.

Ředitelku internátu Libuši Šťastnou jsme zastihli na dvoře internátu – bývalého gymnázia. (Pokud vzpomínám dvůr internátu, vždy se jedná o dnešní druhé gymnazijní atrium, protože jiný dvůr internát neměl. Dnešní první atrium bylo dvorem státního statku, původně kolejního hospodářství, a třetí atrium sloužilo pohraniční stráží.) Ředitelka přihlížela sestavování postelí, jejichž díly z hromady vybírali žáci nebo jejich rodiče. Šlo o kovové postele s bílým oprýskaným lakem, které vyřadila valtická nemocnice a jejichž hlavní závadou bylo, že šrouby v trubkových dutých čelech, na nichž měly být zavěšeny pelesti, v závitech nedržely nebo úplně chyběly. Na náměstí a v jeho okolí se mně s otcem podařilo najít provázek i kus drátu, pomocí nichž moje postel držela jakžtakž pohromadě. S postelemi jsme si později užili hodně legrace, protože občas povolily samy od sebe, občas s naší pomocí. Když jsme v jednom školním roce bydleli v pokoji do dvora, tu a tam jsme právě nepřítomnému spolužákovi rozloženou postel pověsili z okna.

Dodatečně si přivítání s postelemi vysvětluji tak, že během prázdnin se ředitelce Šťastné podařilo jen vystěhovat ze tříd zrušeného gymnázia lavice a těsně před začátkem školního roku sehnat postele pro nově ubytované žáky, kterých byl nejméně dvojnásobný počet než v roce předešlém.

Smontované postele jsme vynesli ze dvora nahoru do prvního poschodí, do „pokoje“, kterým se stala bývalá kreslárna se čtyřmi velkými trojdielnými okny do dvora. Přicházelo se k ní od hlavního schodiště vlevo úzkou šikmou chodbou, z níž se šlo také ochozem na kůr kostela. Byla to klasická učebna s tabulí a stupínkem, avšak bez stolků a židlí. Proto jsme psali školní úlohy a dělali rysy buď vsedě nebo vleže na zemi, na stupínku nebo na postelích, které v podlouhlé místnosti byly rozmístěny ve středu ve dvou řadách čely k sobě.

V pokoji nás bylo ubytováno devatenáct. Někteří jsme byli ze třídy IX. A, do které chodili ti z nás, kteří základní školu ukončili v 8. třídě, a ze třídy IX. B, do níž chodili žáci o rok starší, kteří absolvovali 9. třídu. Rozdělení žáků na mladší a starší nemělo valný smysl, protože učivo v IX. třídě bylo pro obě třídy stejné, jen mladší žáci měli matematiky o dvě hodiny týdně více, aby se odstranil rozdíl vzniklý náhlým zkrácením povinné školní docházky. Nejschopnější starší žáci měli možnost po vykonání diferenční zkoušky za IX. třídu přejít hned do X. třídy. Z internátu jí využili jen dva: Zdeněk Klanica z Dolních Věstonic, pozdější archeolog a v současnosti poslanec za Komunistickou stranu Čech a Moravy, a Alexander Nazarčuk, volyňský Čech bytem ve Strachotíně, pozdější vojenský lékař – chirurg. Protože se potřebovali učit více než my ostatní, studovali odděleně od nás v malé místnosti spojené s naším pokojem, s malým oknem do kolejního nádvoří s arkádami, v němž se pohybovali příslušníci útvaru pohraniční stráže (proto se okno nedalo otevřít). Jediní měli k dispozici stolků a židle.

Na pokoji jsme se rychle sžili, přestože někteří z nás jsme byli z domu poprvé a zvyklí na péči rodiny, jiní, pocházející hlavně z venkovského prostředí, již byli samostatní a praktičtí. Nešikovností vynikal Jiří Hladík, jinak velmi nadaný chlapec z Moravského Krumlova, pozdější ekonomický inženýr zaměstnaný ve Výzkumném ústavu Ministerstva financí, který poprvé ve svém životě zametal podlahu a stlal postel až v internátě. Se stláním mu snad po celé tři roky pomáhal Ludvík Janků z Hrabčic, pozdější ředitel základní devítileté školy ve Valticích.

Ve věku 14–15 let jsme však všichni byli ještě děti. Když jednou po večerce jsme si potichu, aby to nebylo slyšet na chodbu, začali vyprávět o strašidelných věcech, hlavně černé magii, a vyprávění se protáhlo do půlnoci, netroufali jsme si ani ve dvojicích jít na záchod, situovaný několik metrů od našich dveří ve zmíněné chodbičce. (Záchod býval obvykle ucpán novinovým papírem, protože toaletní papír nebyl k dostání.)

Internát jako nový domov

Jak jsem již uvedl, právě v roce mého nástupu do střední školy vznikla jedenáctiletá střední škola, která v Mikulově přivodila velké dislokační změny. Bývalé gymnázium bylo přestěhováno do modernější a prostorné školní budovy základní školy na Komenského

náměstí č. 2, v níž byla nově soustředěna celá výuka I. – XI. ročníku. Druhému stupni, jak se nazývaly tři nejvyšší třídy jedenáctiletky, ve školním roce 1953/54 stačilo z velké budovy přízemí vpravo od průjezdu, protože ho tvořily jen čtyři třídy, a to IX. A, IX. B, X. a XI. Náš ročník byl první, v němž se vyučovalo v paralelkách (A, B); ročníky před námi měly po jedné třídě, a přesto byly většinou malé (do 20 žáků).

Větší část prostor zrušeného gymnázia, vesměs v prvním poschodí budovy, připadla Státnímu žakovskému domovu, který učebny a sborovnu využil k ubytování žáků, jichž od školního roku 1953/54 značně přibýlo. Z ředitelny gymnázia v rožní poloze s oknem do náměstí se stala ředitelna internátu. V budově kromě ředitelky internátu bydlel s rodinou ve služebním bytě pan Šimák, líný školník jedenáctiletky, který byl předtím školníkem gymnázia. Ten ráno odmykal a večer zamykal domovní dveře, pokud tak nečinila ředitelka.

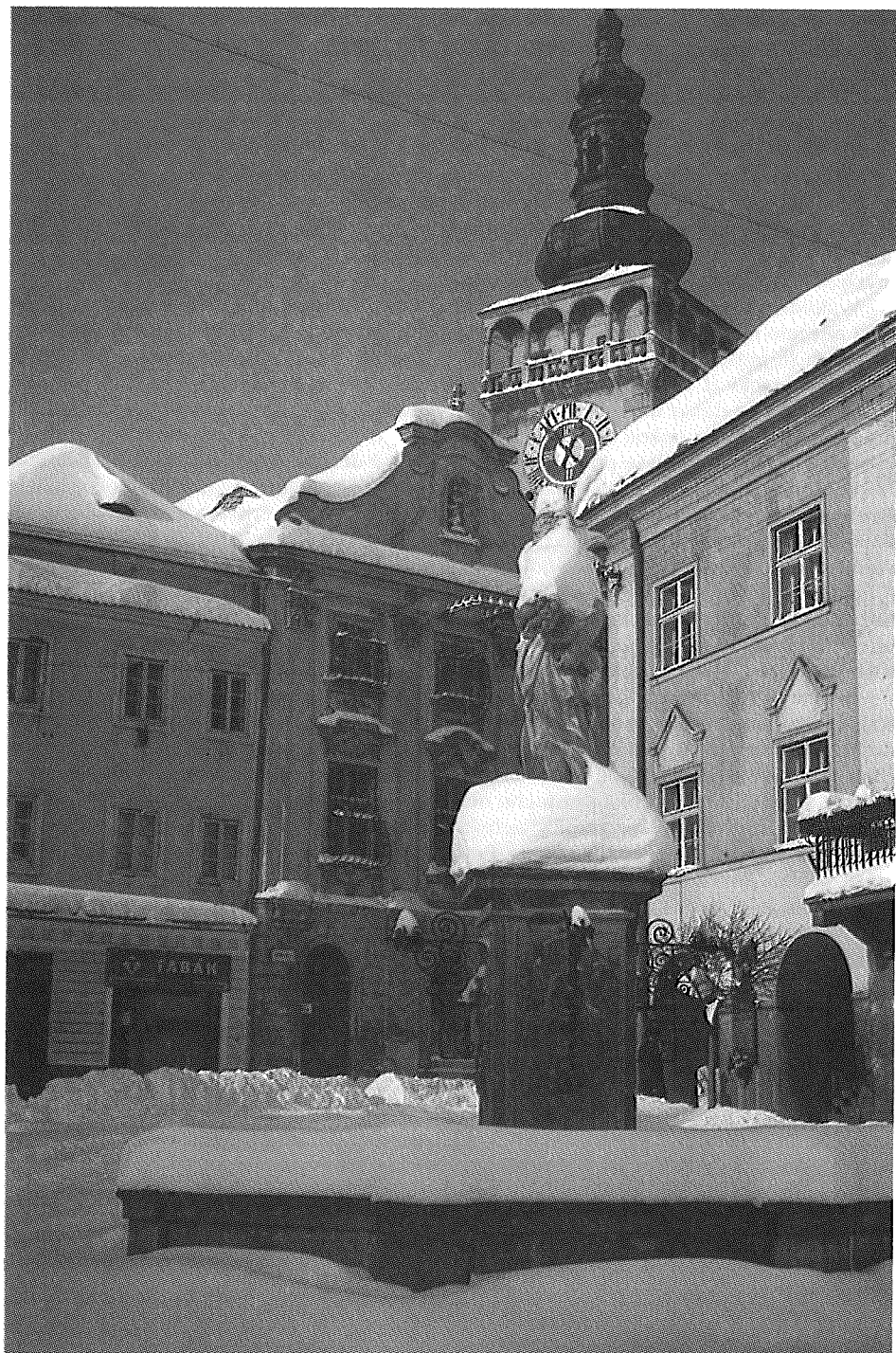
Další část bývalé školy zůstala využívána k výukovým účelům, jako např. v prvním poschodí fyzikální posluchárna s terasovitým uspořádáním lavic a vybavením pro zatemnění oken. V IX. třídě v ní vyučoval fyziku prof. Pivníčka, který připravoval pokusy v přilehlém kabinetu. V sousední místnosti, chemickém kabinetu, jsme mívali praktika s prof. Brunclíkem, která v jeho podání měla až kouzelnický charakter, protože si líboval v prudkých chemických reakcích. Aby byla výuková část oddělena od ubytovací části a aby internát byl vůbec nějakým způsobem uzavřen, byla na chodbě před ředitelnou postavena dřevěná prosklená přepážka, za níž u stolu během dne seděla služba, v níž se střídali obyvatelé internátu podle pokojů.

Původnímu účelu sloužila i dosavadní tělocvična, umístěná v přízemí, s přilehlými nehlídanými prostory (šatna, sprchy a kabinet s nářadím). Od školního roku 1954/55 ji využívaly také nižší třídy jedenáctiletky, protože ve školní budově byla tělocvična zrušena, aby se získaly nové učebny. Nezvykle vysoká místnost sahající přes dvě poschodí a s okny do ulice Vítězného února (Piaristů) byla vodorovně přepažena, čímž vznikla spodní učebna s okny vysoko nad podlahou a horní učebna s vysokými obloukovými okny, které se říkalo aula, protože to byla reprezentační učebna školy.

Přízemní podlaží budovy internátu s výjimkou tělocvičny s příslušenstvím a sklepa nebylo ze dvora přístupné. Bylo obsazeno pohraniční stráží, umístěnou ve vlastním piaristickém klášteře. Stráž také využívala část prvního poschodí, takže jím nebylo možno projít dokola kolem dvora. V roce 1954 vojsko uvolnilo nepatrnou část přízemí poblíž vchodu na opačné straně dvora, než byl východ do dvora směrem od Komenského náměstí. Přechodně ji využívala zemědělská škola (chovatelé), která si v ní zřídila jednu menší třídu, do níž chodilo jen o něco více než 10 žáků. V budově zrušeného gymnázia byla ještě krátký čas deponována piaristická knihovna.

Budova internátu působila zvenku omšelým dojmem a také uvnitř jako by se zastavil čas. Do budovy se vcházelo jen vchodem z Komenského náměstí. Vlevo od vchodu byly dveře do sakristie kostela, naproti schodiště a vpravo chodba k tělocvičně (nebyly v ní šatny) a ke dvoru. Do dvora bylo možno vjet průjezdem ze státního statku, vrata však byla trvale zavřena. Komenského náměstí vypadalo jinak než dnes. Bylo to školní náměstí s hlavním ruchem před jedenáctiletkou a tichým zákoutím u kaple při kostele sv. Jana Křtitele, která náměstí opticky uzavírala. Bylo dlážděno „kočičími hlavami“ z ernstbrunského vápence Pavlovských vrchů, a ačkoliv bylo průjezdné, dopravně nebylo téměř využíváno. Hlavně večer, kdy utichl hluk školáků, působilo jako oáza klidu. Také na něm nikdo neparkoval, protože žádný z učitelů nevlastnil auto.

Od domovních dveří do prvního poschodí vedlo poměrně strmé dřevěné schodiště, vzrající podobně jako prkenné podlahy na chodbách. V pokojích – bývalých třídách – z vychozených podlahových desek, o nichž jsme říkali, že po nich chodil ještě Purkyně, nápadně vystupovaly suky. Elektřina většinou nebyla vedena ve zdi, takže elektrické dráty ke světlům a zásuvkám byly nataženy po stropěch a stěnách pokojů. Protože zásuvky někdo ukradl a volné konce drátů nebyly izolovány, mohl Miroslav Kantor, rodák z Valašska, pozdější strojní inženýr, snadno pomoci mince – samozřejmě anonymně – vyhodit v celém internátě pojistky, když se mu zdálo, že už se dlouho nic vzrušivého neděje. Protože měl

Fučíkovo náměstí v Mikulově v padesátých letech. (foto archiv RMM)

pověst internátního elektrikáře, na požádání je pak ochotně opravoval. Na chodbě pod schody u ředitelny byl upevněn zvon, jímž ředitelka, vychovatel nebo služba na vrátnici vyzváněli budiček, večerku a různé nástupy.

Všechny místnosti byly vybaveny vysokými stáložárnými kamny na koks. Místo něho se však topilo uhelným prachem složeným ve sklepě, do něhož se vcházelo vlevo z průjezdu. Denní příděl paliva (kromě dřeva) pro jeden pokoj byl stanoven na dva kbelíky prachu a dvě brikety, které měly sloužit pouze k zatopení, protože jich bylo velmi málo. Lezli jsme po haldě prachu až ke klenutému stropu a vyhrabávali jsme je z ní háky od kamen. Povinností služby na vrátnici bylo kontrolovat, zda briket v kbelíku není více. Proto bylo nezbytné další nalezené brikety a jejich větší úlomky ukládat do kbelíků na dno, zasypat je prachem a dvě povolené brikety položit navrch.

V úklidu a topení na pokojích jsme se střídali po týdnu ve dvojicích. Teplo v místnostech záleželo na odpovědnosti a šikovnosti služby, již se buď podařilo oheň udržet (uhelný prach se musel opatrně přikládat do rohu kamen), nebo zadusit. Vznikl jakýsi divný zvyk, že vždycky ti, kteří měli službu, přesvědčovali ostatní, sedící v kabátech, že není žádná zima, a na důkaz toho chodili oblečení polehku. Kamna občas vybuchovala a černý prach se usazoval po pokoji ve vrstvách. Když jsem jednou za měsíc dovezl ložní prádlo na vyprání domů, maminka se ptala, co v tom Mikulově děláme, že je jako od kominíka.

Pořádně vytopit velké místnosti nebylo snadné ještě z jiného důvodu. Pokoje měly sice vnější a vnitřní okna, avšak ne všechny díly byly zasklené, protože byl problém sehnat tabulové sklo. Když jsme některé okno rozbili a museli je nechat zasklít, po několika týdnech jsme se ptávali při cestě na jídlo v jediném mikulovském sklenářství, které bylo na Kapucínské ulici, zda mají sklo. Protože od oken táhlo, stěhovali jsme postele na noc blíže ke kamnům, hlavou „k teplu“. Je na podiv, že se tehdy nikdo z nás neudusil oxidem uhelnatým. Jednou bylo v našem pokoji tak „přetopeno“, že v kalamářích stojících u oken do rána zmrzl inkoust.

Dvě ze tří zim, které jsme v Mikulově prožili, byly tuhé. Podle měření meteorologické stanice, která byla tehdy ve Valtické ulici, trvaly v roce 1954 celodenní mrazy od 23. ledna do 11. února a teplota vzduchu poklesla až na -19 stupňů Celsia. Ještě silnější mrazy udělily o dva roky později na konci ledna a v únoru 1956 (9. 2. 1956 dosáhly až -25,5 stupně Celsia), kdy celý měsíc teplota vzduchu nevystoupila nad nulu.

Chodby internátu se nevytápěly, nebyla tam ani instalována kamna, navíc do budovy táhlo stále otevřenými dveřmi ze dvora. Proto nepřekvapuje, že v únoru v budově zamrzla voda. Také na jiných místech ve městě tuhé mrazy poškodily vodovody. Naše osobní hygiena tím byla ještě horší než předtím, kdy celému internátu sloužila dvě umyvadla se studenou vodou na dívčích a chlapeckých záchodech. Než byla havárie odstraněna, odvážnější žáci lezli oknem na chodbě po žebříku dolů do dvora statku a umývali se ve chlěvě, v němž byl ustájen hovězí dobytek. Ostatní, a těch byla většina, se spokojili s umytím až ráno na záchodě v budově jedenáctiletky. Po svém jsme řešili i jiné potřeby: v noci jsme močili z oken do dvora internátu (i děvčata) a kupodivu při tom nikdo z okna nevypadl. V pohraničním Mikulově, jen osm roků po válce, nikoho ani nenapadlo požadovat, aby k internátu byly přistaveny cisterna s vodou a přenosný záchod.

V internátě jsme se nikdy příliš neumývali a nevadilo nám to. Naopak. Vždyť právě proto, že internát nebyl vybaven umývárny, jsme mohli jezdit domů každý týden, a ne pouze jedenkrát za 14 dní, jak bylo žádoucí z hlediska převýchovy.

Jelikož se vyučovalo i v sobotu, kdy bývaly jen čtyři hodiny, a autobus do Brna odjížděl již kolem 12. hodiny (podobně i vlak na Znojmo), brávali jsme si kufíky s věcmi hned ráno s sebou do školy, aby nám polední spoj neujel. Sobotní úprk z Mikulova těžce snášel ředitel Kučera, kterého naše příruční zavazadla složená ve třídách u lavic značně dráždila. Tímtež spojem jako my odjížděl z Mikulova do Brna také učitelé v Brně bydlící, někteří však dojížděli několikrát týdně. Profesor Sklenský se během jízdy učil maďarsky.

Autobus tahal velký vlečný vůz, a přesto v sobotu býval tak obsazen, že jsme někdy až do Brna stáli na jedné noze. Při jízdě z Mikulova do Brna jsme překonávali dvě velká stoupání:

z Pohořelic na smolínskou terasu a v Ledcích z údolí Šatovy na bratčickou terasu. Plně naložený, s vlekem a v zimě na zasnežené nebo zledovatělé vozovce se před stoupáním nemohl dosti rozjet, a proto kopec často nevyjel. Pasažéři museli vystoupit a jít vedle autobusu a pod kola mu házet šterk, uložený v okrajovém pásu silnice.

Při velké povodni na jaře 1956 se autobusová linka rozdělila na dvě části. V okolí Mušova jsme z autobusu přestupovali do člunů, v nichž nás vojáci převáželi přes rozbouranou Dyji na druhý břeh, odkud jsme v cestě pokračovali jiným autobusem. Když jindy autobus zastavoval v Mušově, létali do něj komáři a noví cestující vnesli dovnitř pach plísňe a zatuchlosti, svědčící o nevhodné poloze několikrát ročně zaplavované obce.

Stravování

Přímo v internátě nebo ve škole po dva roky žádné možnosti stravování či občerstvení nebyly. Proto jsme chodili na jídlo do školní družiny, která sídlila za bývalou městskou bránou v budově, v níž je nyní Dům dětí a mládeže. Tříkrát denně – na snídani, oběd a večeři – jsme docházeli do jídelny buď z dolní části Fučíkova náměstí Kapucínskou ulicí a dále za hrobkou, nebo přes horní část náměstí uličkou mezi kanovnickými domy a hrobkou.

Ke snídani jsme mívali rohlíky (kolik kdo snědl), někdy máslo, marmeládu z řepy, občás párek, na pití bílou kávu, mléko, ovocný nebo lipový čaj. Mírek Kantor, kterému jsme pro jeho řeznický původ říkali Mäsiar, by měl ke snídani raději guláš, na jaký byl zvyklý z domu, ale šesti rohlíky s kávou se také zasytil. Obědy bývaly pestré – rizoto, plíčka, játra na cibulce, guláš, pečené maso, z bezmasých jídel žemlovka, buchtíčky s krémem, ovocné knedlíky nebo nudle s mákem. Z večeře, která bývala v 17 hodin a byla rovněž vařená, jsme s sebou v koši odnášeli na internát svačinu – většinou chléb slepený marmeládou nebo povidlím a čaj, protože do večerky bylo ještě hodně daleko. Jídlo bývalo dobře připraveno, a protože byla možnost požádat o přidání příloh, bylo ho dost.

Z domu jsme si většinou žádné jídlo na přilepšení nenosili, jen někteří chlapci z venkova si večer mazali chléb domácím sádlem. Večer mohli mít hlad jen ti, kteří pohrdli chlebem s povidlím. Tehdy nás ani nenapadlo, že by v internátě mohl být v nějakém koutku umístěn elektrický vařič, na němž by se dalo přihřát jídlo nebo uvařit čaj.

Vedoucí jídelny, paní Ludmila Lukášková, pocházející z Rajhradu, šéfovala asi čtyřčlenné skupině pracovníků kuchyně, které obědy vařily hlavně dětem z družiny (na obědy docházeli i učitelé z různých škol), zatímco snídaně a večeře připravovaly jen pro nás. Všechny ženy k nám měly dobrý vztah a snažily se nám popřát. Nevím, jak to bylo zařízeno (státní podpora pohraničí?), že jsme měli téměř denně masité obědy i večeře, když masa všeobecně byl velký nedostatek. Moje maminka, stejně jako mnoho jiných žen v Brně, chodila každý čtvrtek s konvičkou na jatky pro krev, která měla nahrazovat maso. Běžně k dostání nebyly ani čínské konzervy s vepřovým masem nasládlé chuti, o nichž se říkalo, že jsou v nich čínští dobrovolníci z války v Koreji.

Druhým rokem před večeří, když jsme byli v jídelně sami mezi sebou, tedy bez dětí z družiny a bez výchovného dozoru, jsme před jídlem u stolu povstávali a nahlas pronášeli větu: „Cin chenen irilat v nej, civ emád, olám il-máš!“, která zněla trochu tajuplně a trochu arabsky. Touto nesrozumitelnou modlitbou a tajným heslem dohromady jsme snadno upoutávali pozornost o rok mladších žáků a hlavně žákyň, což byl hlavní smysl oné studentské recese či blbiny. Tento text byl však jen pozpátku přečteným nápisem na stěně u dveří jídelny: „Máš-li málo, dáme víc, jen v talíři nenech nic.“ Nevím, kdo ho tam krásným písmem napsal, asi pan učitel Koktavý, který učil výtvarnou výchovu na nižším stupni jedenáctiletky, a který pomaloval také jiné stěny družiny obrázky dětí.

Výchova a vychovatelé, denní režim

Jak jsem již napsal, ředitelkou žákovského domova byla profesorka Šťastná (nar. 1912), která pocházela z Brna. Do Mikulova přišla společně s profesorem Oldřichem Kučerou

z gymnázia v Bučovicích, když mu bylo od školního roku 1952/53 nabídnuto místo ředitele mikulovského gymnázia, a on na nové místo nechtěl přejít sám.

Paní profesorka při mém nástupu do školy působila v Mikulově pouhý rok, který stačil na to, aby získala pověst postrachu školy, a to pro svou přísnost a vysoké požadavky. Nevím, zda nepěkné přezdívky Xantipa nebo Zolína odrážely její působení v Mikulově, nebo zda s ní přešly do Mikulova z bývalého působiště. Měla nešťastnou, spíše sraženou než hrbatou postavu a byla tak malá, že i nejmenší žáci bydlící v internátě byli o hodně vyšší než ona. Přitom měla pěknou a přívětivou tvář. Studenti ji vnímali jako osobnost natolik silnou a autoritativní, že její tělesný handicap nebyl předmětem vtipů či posměchu.

Vysoké kázně během vyučování dosahovala mimo jiné přísným známkováním – z písemek i rysů byla někdy nejlepší známkou 3 nebo 4. Byla schopna naučit všechno, co sama pochopila a zvládla, a donutit ke spolupráci i žáka, který o daný předmět nejevil zájem. Její pedagogický talent vynikl zvláště v hodinách matematiky (IX. třída) a ruštiny (X. a XI. třída), na které se připravovala jako samouk a které tvořily její úvazek proto, že předměty, pro něž byla kvalifikována, jedenáctiletka neměla v osnovách. K deskriptivní geometrii se plně vrátila až o mnoho let později, když ji učila na Vysokém učení technickém v Brně.

Ředitelkou žákovského domova se stala od školního roku 1953/54, takže se svou předchůdkyní, prof. Ludmilou Kladkovou, se snad ani nesetkala. Svůj čas a sílu dělila mezi školu a internát, a protože v internátě bydlela, byla vlastně na svých pracovištích po celý den. Přísnost jí nebránila v tom, aby hlavně vůči nově příchozím byla přátelská až mateřská, což oceňovali zvláště ti, kteří byli z domu na delší dobu poprvé v životě. Dokonce jsme v ní cítili oporu. Vzpomínám se, že o nás pečovala i v době nemoci. Když jsem se například na koupališti v hodině tělocviku od slunce spálil a měl pak vysokou teplotu, balila mne i v noci do mokrého prostěradla a vařila mi čaj. Oslovovala nás křestními jmény a důsledně nám vykala.

Na počátku školního roku byla prof. Šťastná v internátě jediným pedagogem. Avšak již během září nám při nástupu oznámila, že do internátu nastoupí jako nový vychovatel prof. Komárek. Přiznám se, že zpráva mě vyděsila, neboť Komárkův příchod jsem považoval za pohromu. Myslel jsem si, že byl do internátu dosazen pro uskutečňování politické převýchovy, která jím vlastně teprve začne, protože do té doby jsme žádnou nepozorovali. Řádně jsme chodili do školy a dost jsme se učili, protože rozdíl mezi základní a střední školou byl markantní, a chovali jsme se vcelku slušně – jak ve škole, tak v internátě. Více se od nás doposud nechtělo. Prof. Komárka jsme znali jen z několika málo hodin dějepisu jako velmi přísného a nepřístupného učitele, který nám sice imponoval skvělým výkladem nové látky, avšak při zkoušení nám rychle ubíral přesvědčení, že něco umíme, protože opravoval každé naše slovo a nic mu nebylo vhod. Kdyby podobné požadavky a jednání přenesl do internátu, mohl by se pobyt v něm stát utrpením.

Brzy jsme zjistili, že naše obavy plynoucí z prvních postřehů byly zbytečné, naopak jsme mu postupně přicházeli na chuť a dobře snášeli i jeho občasný sarkasmus. Byl odměřeně přátelský, měl smysl pro humor. Některé jeho návštěvy a prohlídky pokojů byly chvílemi rozmarne pohody, při jiných dával najevo, že tomu není dávno, co ukončil základní vojenskou službu. Jako jediný z našich učitelů nám tykal.

Jaroslav Komárek, svobodný mladý muž (nar. 1926) vyšší štíhlé postavy, začal v době mého nástupu do Mikulova učit na gymnáziu (češtinu a dějepis) teprve druhým rokem, stejně jako prof. Šťastná. Těšil se pověsti skvělého pedagoga, kterou šířil i ředitel školy Kučera. O jeho autoritě u studentů svědčí následující příhoda. Když jsme v XI. třídě jednou po zvonění hlučeli tak, že to bylo slyšet až na chodbu, prof. Komárek, který šel učit do jiné třídy, vešel do naší učebny a nařídil nám stát bez pohnutí a hlesu v lavicích až do příchodu vyučujícího. Ponechal otevřeny dveře a odešel. A opravdu se nikdo z nás nepohnul a nezašeptal, takže naše vyučující nechápala, co se stalo, že je ve třídě naprostý klid.

I když prof. Komárek musel v dějepise učit látku tendenčně upravenou, vycítili jsme, že jeho přesvědčení je jiné. Díky jemu jsme prožili v internátě dva roky, po které byl vychovatelem, v politickém zátíší, věnující se jen studiu a osobním zálibám. Po svém odchodu z Mikulova v roce 1956, kdy změnil příjmení Komárek na Marek a oženil se

s dr. Svobodovou, pracoval v Historickém ústavu ČSAV v Brně, který však musel po roce 1968 opustit. Vrátil se do něho až v důchodovém věku. Je profesorem historie Masarykovy univerzity a autorem několika knižních publikací.

Od školního roku 1955/56 nastaly v internátě významné změny v několika směrech. Souvisely především se zmírněním napětí ve světě, s vyhlášením neutrality Rakouska, snížením početního stavu čs. armády a se stažením některých vojenských jednotek od hranic hlouběji do vnitrozemí. Vojsko vyklidilo část areálu bývalého gymnázia, a tím se mohl rozšířit a zmodernizovat internát. Probouráním zdi, která v prvním poschodí uzavírala chodbu, byl internát rozšířen o několik menších místností, v nichž bylo ubytováno po pěti až šesti studentech. Uvolněna byla také velká místnost s okny do dvora, která nově sloužila jako sklad (hlavně postelí) a asi tři kabinety bývalého gymnázia, o které se nikdo nestaral už od konce války. Některé měly okna do dalšího nádvoří (s arkádami). V kabinetech, do nichž byl volný přístup, jsme se týden připravovali k maturitním zkouškám, abychom měli co nejvíce klidu a soukromí. (Jen naši spolužačku Jarmilu Kotlánovou jsme na její přání zavírali ve fyzikální učebně mezi venkovní okno a zatemňovací roletu, kterou jsme klikou spouštěli dolů a potom zase vytahovali nahoru.) Novou místnost pro ubytování získala také prof. Šťastná. Pro náš internátní pobyt bylo velmi důležité vybudování sociálního zařízení, zvláště umývárny se sprchami, o nichž se psalo již v domovním řádu před dvěma roky, avšak k realizaci stále nedocházelo.

Uvolnily se i prostory v přízemní, v nichž byla učebna zemědělské školy. Tam byla vybudována kuchyně a jídelna, do níž se přesunulo stravování družiny, čímž odpadlo docházení na jídlo do města. Na nové místo přešly i pracovnice kuchyně. V nové jídelně s mohutným klenutým stropem se konal také náš maturitní večírek. V předchozích letech bývaly tyto večírky v tělocvičně, v níž jsme také v tepláčkách a cvičkách při starém gramofonu absolvovali taneční hodiny.

Náš maturitní večírek byl zvláštní také tím, že na něm účinkoval živý orchestr Zdeňka Mácala, v němž hrál na klavír prof. Otto Bittner, který hudebníky do Mikulova přivedl. Prof. Bittner na naší jedenáctiletce vyučoval předvojenskou výchovu. Na bicí nástroje tehdy hrál Zdeněk Mácal mladší, který později uprchl na Západ a stal se světově známým dirigentem (v současnosti je šéfdirigentem symfonického orchestru v Kolíně nad Rýnem). Za zmínku stojí i to, co se na večírku pilo. Hudebníci pili víno, studenti – protože nebyl sirup nebo citron – pak vodu s octem slazenou cukrem. Možná, že byl k dispozici i čaj, ale alkohol a káva určitě ne. I tak se večírek vydařil – šlágr „Gondola milování“ v podání dvou saxofonů mně zní v uších dodnes.

Misto prof. Komárka nastoupila do internátu jako vychovatelka paní Anděla Šťastná, žena středního věku a střední postavy s poněkud vypoulenýma očima. Na nové působiště určitě přišla z podnětu prof. Šťastné, protože byla její švagrovou. Zdálo se nám, že je o dost mladší než prof. Šťastná, a proto jsme ji nazývali „mladá Šťastná“. O jejím vzdělání a rodinném vztahu kolovaly jen dohady. Trvalé bydliště měla v Brně, kam v týdně dojížděla údajně na konzultace, ze kterých se vracela až po neděli – říkalo se, že dálkově studuje ruštinu. Pravděpodobně se zúčastňovala i školení či seminářů pro vychovatele, z nichž některé nápady potom realizovala v Mikulově. Její pozici v internátě udržovala do značné míry prof. Šťastná, protože ona sama u studentů velkou autoritu neměla. Jako vychovatelka byla vcelku hodná, měkká a vstřícná, přístupná diskusím, které se někdy měnily v dohadování. Nejvíce problémů měla s námi „mazáky“, kteří jsme byli v internátě již třetím rokem a kladli jí odpor při zavádění novinek.

Zavedla například sestavování týdenních pracovních plánů. Do zvláštních sešitů jsme v pondělí rozepisovali na každý den v týdnu, co se budeme učit, co budeme dělat, plnění plánu pak hodnotili slovy „splněn“ nebo „nesplněn“, a sešity dávali k podpisu rodičům. Denní program se lišil den ode dne jen podle školního rozvrhu:

Pondělí 12. září 1955:

6,25 hod. – budíček

7,00 hod. – prohlídka

7,15 hod. – snídaně
 8,00–12,30 hod. – vyučování
 12,35–13,20 hod. – oběd
 13,25–14,10 hod. – vyučování
 15,00 – 17,00 hod. – povinné studium
 17,00 hod. – večeře
 18,00 hod. – četba
 19,00–21,30 hod. – studium
 22 hod. – večerka

Ranní budíček se vyhlašoval zvoněním zvonu poblíž ředitelny, v posledním roce reproduktory na pokojích. (Ze zřízení místního rozhlasu měla největší radost ředitelka Šťastná, kterou bavilo vysílat nějaká sdělení či pokyny i několikrát denně.) Kromě toho nás přímo na pokojích budila ředitelka nebo vychovatelé. Ranní prohlídky se s nimi zúčastňovala komise tvořená obyvateli jednotlivých pokojů. Velitel příslušného pokoje předával ředitelce nebo vychovatelům hlášení, při němž jsme stáli v řadě vedle sebe. Posláním komise bylo objektivně posuzovat ranní úklid, protože v úklidu se soutěžilo, a po skončení prohlídky se vyhlašovaly výsledky soutěže. Prohlídky byly podobny vojenským, špatně ustlané postele se však nerozhazovaly. Sledovalo se zamezení místností, a to i pod postelema, a přísně se kontroloval prach na skříních, nočních stolcích, skříních a oknech. V soutěži nejhůře dopadaly dívčí pokoje.

Ranní prohlídka byl jediný důvod pro chlapce k návštěvě dívčích pokojů a opačně, protože jinak byly návštěvy opacného pohlaví na pokojích přísně zakázány; zákaz se vcelku dodržoval. S děvčaty jsme se bavili na chodbách či venku na procházkách ve městě nebo na Svatém kopečku.

Ředitelka a vychovatelé přicházeli na pokoje kdykoliv během dne a po večerce kontrolovali, zda ležíme v postelích a je zhasnuto světlo. Na tuto poslední denní návštěvu jsme čekávali potichu a předstírali, že již spíme, a po jejím skončení jsme opět ožívali, ovšem potmě.

Heslo týdne zpočátku určovala vychovatelka, později jsme je vymýšleli sami. Její hesla postrádala originalnost; např. pro týden od 12. 9. do 17. 9. 1955 stanovila známé leninské heslo „Učit se, učit se, učit se!“ a pro následující týden „Sovětský komsomolec – náš vzor“. Nad smyslem hesla, které bylo napsáno u vrátnice na nástěnce, se mělo osazenstvo internátu po celý týden zamýšlet a v pátek při večerním nástupu přečetl jeho rozbor zástupce některého pokoje. Tato politická záležitost se vychovatelce vymkla z rukou, jakmile jsme začali hesla navrhovat sami, protože jsme vymýšleli jiná, než bylo žádoucí, např. „Základem úspěchu je rozumět mládeži“.

Rozbory hesel byly „obohacením“ pravidelných nástupů, které se konaly již dříve vždy v pátek v 19 hodin před ředitelnou, kde jsme stáli seřazeni podle pokojů. Také společně snídaně dostaly politický doplněk, a to ve formě desetiminutovek. Spočívaly v přednesu aktualit, které z Rudého práva vybíral některý student a předčítal je k jídlu. Tuto povinnost jsme nebrali tragicky, politické zprávy jsme zpestřovali glosami a různými zajímavostmi.

S příchodem nové vychovatelky a po vybavení domova umývárny se internát nevyliďňoval a neuzavíral každou sobotu, ale jen jednou za 14 dní, tak jak tomu mělo být z výchovných důvodů od začátku. Každý druhý víkend zůstávala v Mikulově „mladá“ Šťastná, která organizovala volný čas ubytovaným studentům hlavně tím, že pro ně pořádala večírky, na nichž se měli seznamovat se základy společenského chování. Konaly se v sobotu ve studovně (původně třída gymnázia) a jejich náplní bylo besedování spojené s popíjením a kouřením, které mělo navozovat kavářenskou atmosféru (tím se porušoval zákaz kouření do 18 let věku studentů). Cigarety pro večírky kupovala vychovatelka, sama kuřačka, z prostředků internátu. Většina nás z maturitního ročníku však toužila více po odjezdu domů, než po trávení víkendu v internátě a společenském večírku. Kupodivu jsme se nátlaku ubránili pod podmínkou, že budeme moci odjízďet každou sobotu domů jen v případě, že se během týdne nedopustíme žádného kázeňského nebo studijního přestupku. Vychovatelka zorganizovala také dvě víkendové akce v Brně. První – družební setkání s domovem

mládeže na ulici Veverí spojené s plesem v Besedním domě, druhou – návštěvu Státního divadla. Ta ovšem dopadla nevalně, protože Offenbachova opereta Krásná Helena pojatá jako trapná parodie (král jezdil po scéně na koloběžce apod.) se nikomu nelíbila.

Jako maturanti jsme si vybojovali ještě jednu výsadu: nemuseli jsme navštěvovat společnou studovnu k povinnému samostudiu, ale mohli jsme se každý učit, kde jsme chtěli. Argumentovali jsme tím, že nejsme zvyklí společně studovat, že nás ve studovně studenti nižších ročníků ruší a že tam nemáme možnost vzájemně konzultovat. Skutečně nám šlo hlavně o to, abychom se naučili co nejvíc a dokázali, že nejsme studenti z nějakého „Vyhánlova“. Mimochodem, náš ročník byl první, který nemusel maturovat v modrých svazákových košilích. Ty jsme nosili jen při některých akcích, jako byla veřejná vystoupení na 1. máje apod.

Jiné společné činnosti jsme se však nevyhnuli. Byl jí pěvecký kroužek, který zorganizovala prof. Šťastná a který prohlásila za povinný pro všechny, bez ohledu na to, zda uměli či neuměli zpívat. Sbormistrem se stal O. Bittner a zkoušky se konaly jednou týdně v internátě v místnosti s klavírem. Přestože pěvecký kroužek byl v porovnání se všemi možnými represemi bezvýznamnou a nezavadnou akcí, byl nejnásilnějším činem, který byl na nás v internátě páchan. Prof. Šťastná na kroužku neobyčejně záleželo. Docházela i na zkoušky, kde napomínala ty, o nichž byla přesvědčena, že zpívají „málo“. Tím se její zásahy křížily s pokyny Bittnerovými, který naopak žádal „zpěváky“ bez hudebního sluchu, aby zpívali slabě nebo jen otvírali ústa, aby zpěv nekazili. Absence se neomlouvala. Nástup ke zpěvu oznamovala služba na vrátnici zvoněním a při nástupu se četla jména všech ubytovaných a zjišťovali se důvody případné nepřítomnosti. Povinností služby bylo projít všechny pokoje a prohlédnout i záchody, aby se v nich nikdo před zpěvem nemohl schovat. Jednou se stalo, že chyběl člen kroužku a prof. Šťastná ho sama vypátrala. Chlapec, který sloužil toho dne na vrátnici, se jí musel před svým otcem, jehož povolala do Mikulova, omluvit za „falešné kamarádství“, protože údajně nepřítomného studenta kryl. Hrozila mu také dvojka z mravů. Z přirozeného odporu ke všemu povinnému jsme kroužek sabotovali slabým výkonem i falešným zpíváním, avšak postupně nám přestával vadit, protože přinášel určitou změnu do internátního stereotypu. Internátní soubor nikdy veřejně nevystupoval, takže jsme zpívali jenom pro sebe.

V osobním volnu jsme hodně času trávili u klavíru, kromě operní klasiky jsme hráli písničky Jaroslava Ježka, Loukotovy písně a jiné šlágry z meziválečného i poválečného období. Pokoušeli jsme se skládat i vlastní dílka. Foxtrot, který složil František Melkes, nyníjší vedoucí Katedry matematiky Fakulty strojní VUT v Brně, hraji doposud. Na housle mě často doprovázel Štěpán Mátl. Spolu jsme vystupovali v mládežnických soutěžích a při oslavách různých výročí. Činnosti probíhající jinde než v internátě (výpomoc v muzeu, hraní ve školním orchestru nebo divadla na zámku apod.) jsme se zúčastňovali rádi, protože znamenaly vytržení z denního režimu, a tedy více svobody.

Platí obecně, že s přibývajícimi roky se z paměti vytrácejí nebo slábnou špatné zážitky a zůstávají jen příjemnější vzpomínky. To lze říci i o našem pobytu v mikulovském gymnáziu a jeho studentském domově, i když příjemných stránek života bylo rozhodně více než těch druhých. Zasluhou dobrých pedagogů jsme získali na tehdejší stav školství poměrně slušné vzdělání a díky solidním, případně nedůsledným vychovatelům jsme v internátě bez úrazu přežili nejhorší dobu. Byli jsme skromní, protože jsme vyrůstali za všeobecného nedostatku za války a po ní, měli jsme jen minimální kapesné a všechny problémy a krize, které má občas mladý člověk, jsme řešili každý po svém. (O užívání drog jsme ani neslyšeli.) Ke konci prázdnin jsme se těšili do školy i internátu, a když v posledním roce studia se začalo hovořit o tom, že z jedenáctiletky brzy vznikne dvanáctiletka, doufali jsme, že připravovaná reforma nás ještě zasáhne a do gymnázia budeme chodit o rok déle.

Škoda, že nám učitelé a vychovatelé nepověděli nic o bohaté minulosti města, gymnázia a jeho vynikajících žáků. Více jsme tušili, než věděli, v jak historicky cenném prostředí se pohybujeme a dospíváme. O tom, že v týchž objektech jako my žil a studoval Jan Evangelista Purkyně, jsme se dozvěděli jen z malé tabulky u vchodu do internátu. Naše pýcha na to, že jsme absolventy starobylého gymnázia v Mikulově, mohla být ještě větší.